

קול צופיך

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הֶרֶב מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

בראשית - תשס"א - מאת מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

פרשת השבוע : בראשית

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשס"א.

הלכות טל ומטר ועניני ראש חודש

בראשית

שבעים פנים ל"בראשית" השבת בסימנא טבא, אנחנו שוב מתחילים את התורה מבראשית. רק על המילה הראשונה בתורה "בראשית" נכתבו פירושים רבים כדי שאולי נצליח לרדת לאמיתות כוונתה. בעל אור החיים הקדוש כתב עליה כ"ב פירושים ! ברש"י תמצא אריכות, ואומר בראשית א', א' ד"ה בראשית ברא : "אין המקרא הזה אומר אלא דורשני", ומפרשו על פי דרש ועל פי פשט, עיי"ש. והרמב"ן הקשה על רש"י על שני ביאורים, הפשט והדרש, עיי"ש באריכות. הספורנו מסביר אחרת מהם. גם האבן עזרא האריך בפירוש שונה, וכן הרשב"ם ובעל הטורים וכו'. האונקלוס תרגם "בקדמין ברא", ואילו תרגום יוב"ע כתב : "מן אולא", שפירושו מהתחלה. ותרגום ירושלמי תרגם לעומתם "בחכמא", והסבירו המפרשים הכוונה בחכמה עליונה. גם בשירו המפורסם כל כך של מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל, "ואמרתם כה לחי" כותב באחד הבתים : "עשה שבעים תיקונים, יקרים מפנינים, במ תיקון העליונים, אדוננו בר יוחאי", כוונתו על רשב"י שבתיקוני הזהר עשה ע' תיקונים רק על 'בראשית' וכל פירוש יקר מפנינים, ותקן בהם הרבה תיקונים בעליונים. אם כן מה לנו ולהבנת הדברים, ואעפ"כ יקרה היא מפנינים וגם מי שלא מבין בפנינים אוהב מרגליות. ואנחנו כל שנה ושנה "הפוך בה והפוך בה דכולה בה", ומבינים יותר ויותר משנה שעברה.

אין לישמעאל טענה על הארץ כלל! רש"י בתחילת התורה מפרש : אע"פ שתמצא בבראשית מצוות חשובות, מצוות גיד הנשה ומצוות ברית מילה, אין אלו אלא מצוות פרטיות ולא על כלל ישראל. והיה צריך להתחיל את התורה במצווה הראשונה שנתנה לכלל ישראל והיא "החודש הזה לכם ראש חודשים" ולמה פתח בבראשית? משום כח מעשיו הגיד לעמו, שאם יאמרו האומות לישראל : "ליסטים אתם שכבשתם ארץ שבעה אומות", הם אומרים להם : כל הארץ של הקב"ה, הוא בראה ונתנה לאשר ישיר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו. והרמב"ן מקשה על רש"י : וכי בגלל טענה של אומות העולם התורה צריכה לשנות את סדר פתיחתה? ועוד הרי יש חשיבות גדולה לדעת ולהאמין בבריאה ובמעשה אבות וכו', וכן שלאומות העולם לא תהיה תשובה ממה שכתוב בתורת ישראל.

אבל הטענה החזקה ביותר והמסר הברור ביותר שיש ללמוד מדברי רש"י הוא, שאת הטענה של "ליסטים אתם" לא יכולים לטעון אלא שבעה עממים בלבד שהיו בארץ קודם שנצטוו ישראל לכבושה, ואם יבואו כנענים, פריזים וגבעונים ויטענו על זכויותיהם נוכל לענות להם מהתורה, וכמו שענה להם גביה בן פסיסה סנהדרין צ"א ע"א. אבל לישמעאלים אין אפילו טענה על זכויותיהם בארץ, כי לא נכבשה מהם בכלל הארץ שהרי לא החזיקו בה מעולם, וטענתם היחידה על היותם יושבים הרבה שנים, אולם אנחנו מוחזקים בה עוד לפנינו, כגון חברון שמאז ומעולם גרו בה ישראל עד שטבחו בהם אוכלי פיתם וגרשום, ומה מקומם לטענה של זכויות בארץ? וזה הביאור של "כח מעשיו הגיד לעמו". ולכאורה, צריך לומר לגויים את כח מעשיו על טענתם, אלא לומר לך שכח מעשיו היא תשובה ניצחת לעמו על כל טענה, אבל על ישמעאל אין טענה, אפילו סלקא דעתין אין לו מה לומר. אכן כח מעשיו הגיד "לעמו" ולא להם, אם אנחנו נדע שארץ ישראל שייכת לבורא עולם והוא נתן אותה לנו בלבד, נאמין בזה וננצח אותם בזכות זה.

בראית העולם בשביל התורה ועם ישראל עוד כותב רש"י, שמה שכתב "בראשית ברא אלוקים" בשביל ישראל שנקראו "ראשית" שנאמר : "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה", ובשביל התורה שנקראת "ראשית" שנאמר : "יה' קנני ראשית דרכיו". וזה מבאר את הגמרא במסכת מגילה דף ט' ע"א שמביאה את המעשה על תלמי המלך, שבקש מחכמי ישראל שילמדוהו תורה ולא רצו ללמדו שהרי נאמר "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום" ואסור ללמד גוי תורה, התרגז עליהם ולקח ע"ב זקנים וסגרים בחזרים נפרדים ובקשם לתרגם לו את התורה. נעשה להם נס גדול ומופלא וכולם שינו עשרה מקומות בתורה וכווננו לדבר אחד, וכתבו "אלוקים ברא בראשית" כדי שלא יאמרו שתי רשויות הן, ובראשית שם הוא והוא ברא את השם השני.

ולכאורה מדוע התורה לא כתבה כן לכתחילה שלא יטעו! וצריך לומר, שהקב"ה רצה להדגיש בשינוי זה שנדע שעל שני דברים עיקריים העולם מתקיים, על התורה ועל עם ישראל שנקראו ראשית. ואעפ"י שעי"ז יטעו הגויים. רצה הקב"ה להדגיש בתחילת התורה את חביבות התורה ועם ישראל. ואם כן, לא יכולים שום אומה ולא מנהיג מאומות העולם להתערב בנעשה בארץ ישראל, שהרי גם הם מתקיימים בזכותנו. וגם בסוכות קבלו שבעים פרים והתפללו עליהם, והם צריכים לדעת שהתורה נצחית, והעולם נברא ומתקיים עבור תורת ה' ועם ישראל. ואדרבה "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו".

ויהי אור - אורו של משיח אור החיים הקדוש בראשית - אות כ"ב, ד"ה "ואמרו חושך על פני תהום" מבאר שהחושך ירמוז על הגלות המר, וכן על יצה"ר שהחשיך את העולם ומכשיל את עם ישראל בעוון. ובראות ישראל "כך ירידת ישראל כל אורך הזמן", יחשוב כי אבדה תקווה. על זה אומר הקב"ה "ויהי אור" הוא אור הגאולה העתידה המופלאה. ודוקא מתוך החושך יהי אור הוא אור הגאולה, והקב"ה יבדיל את הסיגים שבנו ויפריד בין האור ובין החושך ואז "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד". ולכן אנחנו בתקופתנו כבר בסוף הערב והנה מפציע השחר עם אורו של מלך המשיח שיבא בעגלא ובזמן קריב אמין.

הזכרת טל ומטר

בש"ע ס' תרס"ט ס"ב כתב : "ומכריז משיב הרוח ומוריד הגשם", ובסימן קי"ד סעיף א' כתב : "מתחילים לומר בברכה שניה משיב הרוח ומוריד הגשם בתפילת מוסף של יו"ט אחרון של חג, ואין פוסקים עד מוסף של יו"ט ראשון של פסח". בכל העדות בארץ ובחו"ל מתחילים לומר משיב הרוח ומוריד הגשם. ואומרים פיוטים לפני מוסף שתהא כעין הכרזה.

אמר בטעות מוריד הטל - יצא אם טעה ואמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בימות החמה - מחזירים אותו ס' קי"ד סעי' ד'. לא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מה דינו? אומר הש"ע : "מחזירים אותו, והני מילי שלא הזכיר טל, אבל הזכיר טל אין מחזירים אותו" שם, סעי' ה'.

כלומר, שבימות הגשמים מחזירים אותו רק אם לא הזכיר לא מוריד הטל ולא מוריד הגשם, אבל אם אמר מוריד הטל אין מחזירים אותו, וכל זה דוקא אם אמר ברוך אתה ה', ואע"פ שלא סיים 'מחיה המתים' לא יאמר 'למדני חוקיך' אלא יסיים 'מחיה המתים' ולא חוזר. אבל אמר 'ברוך אתה' ולא אמר ה' - יחזור מ"איתא גיבור".

למנהג רמ"א - חוזר הרמ"א כתב : שבמקומו לא היו אומרים 'מוריד הטל' בימות הקץ, ואומרים "ורב להושיע מכלל חיים" ואם כן כאשר לא אמר 'מוריד הגשם' חייב לחזור במקומות אלו, שהרי לא אמר לא טל ולא גשם. בארץ ישראל - לא חוזרים וכתוב במנהגי ארץ ישראל עמוד יו"ט אות ו' : שבא"י גם ההולכים ביד רמ"א אומרים בימות הקץ 'מוריד הטל', ואם כן לא יחזור אם לא אמר 'מוריד הגשם' שבדאי אמר 'מוריד הטל'. וכ"ש אם הוא מסופק אם הזכיר גשם.

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

בראשית - תשס"א - מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

ועוד טעם מביא באבודרהם ובתיו"ט, שאנטיכוס הרשע גזר על ישראל שלא לקרא בתורה ברבים שידע שכוחם הוא בתורתם ורצה להחלישם בכך, וראו חכמים שתשתכח תורה מישראל, עמדו ותקנו לקרא בנביאים קטעים שיש בהם דימוי לענין הפרשה. ואנטיכוס לא השגיח בכך, שחשב שדוקא תורה של חמשה חומשי תורה מחזק את עם ישראל, ואע"פ שבטלה הגזרה וחזרה תורה לעם ישראל לא בטלו התקנה ההיא. עיין באבודרהם סדר תפילה שחרית של שבת, ועיין תיו"ט מגילה פ"ג משנה ב'.

וזה לשון הטור סי' תכ"ח : "בפסיקתא, מבראשית עד י"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה, ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע תלתא דפורענותא, שבע דנחמא וכו'".

וכוונתו לתרץ, הרי בשבת ור"ח אנו מפטירין "השמים כסא"י" שלא מענין הפרשה, וכן בשבת ערב ר"ח מפטירין "ויאמר לו יהונתן מחר חודש" אומנם לא מענין הפרשה אבל "לפי הזמן". ועיין בספר המכריע סי' ל"א שסובר שתקנת קריאת ההפטרה היא עוד מעזרא הסופר. הפטרה ביאורו כמו 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן', עיין רמ"א בסי' קמ"ד סעי' ב' ויש לזה עוד פירושים.

וכתב כה"ח משם הריב"ש בסי' קט"ו שיש באגדה שאם הבן אומר קדיש על האב או מפטיר בנביא יש בזה עילוי נשמה לנפטר. עיין שם סי' רפ"ד ס"ק ו'. והוסיף, שאין לאדם להתקוטט עבור עליה זו ולא להקפיד "מילה בסלע שתניקה בתרין ועי"ז השתיקה יהיה יותר נחת רוח לאביו מאשר ידבר ויעלה מפטיר".

ברכה או ברכות לפני ההפטרה

תוספות בפסחים דף ק"ד ד"ה חוץ אומר: שהמפטיר מברך ז' ברכות על ההפטרה. ברכה אחת בתחילה ואחת בסופה על קריאת התורה, נשאו ה' ברכות, אחת בתחילה ועוד ארבעה בסופה.

ונחלקו הרמב"ם והראב"ד, בנוסח הברכה השניה שלאחריה, ופוסקים בזה כמו הראב"ד. עיין רמב"ם תפילה פרק יב הלכה ט"ו.

הברכה הראשונה היא ברכה אחת, שואלים על זה האבודרהם והתוס': למה מזכיר ברכה נפרדת באמצע ברכה של 'הבוחר בתורה ובמשה עבדו' ? ומתריצים: שהביאור הוא, שרצו להוציא את כל נביאי השקד, וזה הקטע הראשון של הברכה ואח"כ מוסיף ברכה מיוחדת לכבוד משה רבנו הוא ראש וגדול הנביאים, ולכן הזכירו לו נוסח הברכה בפני עצמו ואומרים 'ברוך אתה ה' הבוחר בתורה ובמשה עבדו וכו', אבל באמת זו ברכה אחת, ורק כדי לצאת ידי חובת כל הדעות יש נוהגים לענות 'אמת' ולא 'אמן' אחרי שאומר 'בדבריהם הנאמרים באמת'. ועיין כס"מ על הרמב"ם שם עוד פירושים.

סדר הברכות אחרי ההפטרה

כותב הרמב"ם שם, ברכה הראשונה של ברכות אחר ההפטרה הם:

- א. פותח בברוך ומסיים בברוך, והסיום 'הקל הנאמן בכל דבריו'.
- ב. לא פותחת בברוך כי ברכה הסמוכה לחברתה, מתחיל ירחם על ציון, ומסיים 'בא"ה משמח ציון בבניה לאפוקי הרמב"ם שכתב "חותם בו בונה ירושלים"'.
ברכה שלישית מתחיל 'שמחנו' וכו' בלי פתיחה בברוך כנ"ל, מאחר שהיא סמוכה לברכה שניה הסמוכה לברכה ראשונה, וחותם 'בא"ה מן דוד'.
- ג. הברכה הרביעית גם היא לא פותחת בברוך כנ"ל, ומסיימת 'בא"ה מקדש השבת', ובשבת ויו"ט 'מקדש השבת וישראל והזמנים', ברי"ה 'בא"ה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזיכרון, ואם חל בשבת מסיים 'מקדש השבת וישראל ויום הזיכרון'. וביום כיפור מסיים 'מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים', ואם חל ביום שבת מסיים 'מלך וכו' מקדש השבת וישראל ויום הכיפורים'. שבת קודמת לישראל, וישראל קודמים לזמנים שבלי ישראל אין זמנים. הרמב"ם נקט בידינו כלל, כמו שמסיים בתפילה של אותו יום כך מסיים בברכת

טוב לחזור עליו צ' פעמים

לכתחילה צריכים לנהוג כמו שאומר השו"ע להרגיל את עצמו לומר צ' פעמים "מחיה מתים אתה רב להושיע משיב הרוח ומוריד הגשם", שאז יצא מכלל ספיקות ותולה לומר שהזכיר כראוי שכבר הרגיל לשוננו בכך. ועיין שו"ע שם סעי' ט', ובמשיב שם ס"ק ל"ט, וכה"ח שם ס"ק ד"ן, ה"ן.

הזכרתו היא שבת לקב"ה

בבית יוסף הקשה: "אע"פ שטל ורוחות לא חייבו חכמים להזכיר" כלומר, שאם אמר רק 'מוריד הגשם' ולא אמר 'משיב הרוח' אין מחזירים שהגשם הוא העיקר, ורק נוהגים לבקש גם על הרוחות. וכן אם לא אמר 'מוריד הטל' בקיץ אין מחזירים אותו כי לא חייב לאומרו, ואם כן איך הזכרת טל עולה לגשם? הרי גשם חייבים וטל לא חייבים?
ומתיר: שיוצא ידי חובה כיון שכל הזכרה זו היא שבת לקב"ה שמשבחו על גבורותיו בענין טל ומטר. ואם שבת את הקב"ה רק בטל בימות הגשמים הרי שהזכיר שבחו של ה' ובדיעבד יצא ידי"ח.

הזכרת יום ר"ח בשטרות ומכתבים וכו'

דין זה הוא כללי לכל ראשי חודשים, ויש בו נ"מ מיוחדת לר"ח מרחשון. כאשר חל ר"ח יומיים, הרי שאי' דר"ח הוא לי' של חודש קודם, והשנה יוצא יום ראשון בשבוע א' דר"ח מרחשון שהוא לי' דחודש תשרי. אך נוהגים לכתוב בשטרות, בגיטין, בכתובות או במכתבים, האם יכתוב א' דר"ח או לי' של החודש הקודם? דין זה נמצא חלוק בשו"ע אבהע"ז ואו"ח.
באורח חיים סי' תכ"ז סעי' א' כותב השו"ע: "כשראש חודש שני ימים כותבים בשטרות ביום הראשון, ביום ראש חודש שהוא יום שלשים לחודש שעבר".

ואילו באבן העזר כותב השו"ע סי' קכ"ו ס"ו: אם יכתוב גט ביום ראשון של חודש אייר יכתוב, ביום שלשים לחודש ניסן שהוא ר"ח אייר, וכן בכל ראשי חודשים שהם שני ימים".

וצ"ל, שבאבן העזר כותב מרן על הלכות גיטין ששם מדקדקים ביותר על כל אות, ולכן צריך להזכיר קודם את יום לי' שהוא קודם ואח"כ את ר"ח הבא. אבל באו"ח מדבר מרן על שטרות ומכתבים שאין בזה כ"כ דקדוק, סגי בהזכרה של ר"ח קודם להזכרת היום הלי' של החודש שעבר.
ומביא המש"ב סי' תכ"ז סק"א את הפרי מגדים ובית חדש שכתבו לנהוג כמו באבן עזר גם על שטרות ומכתבים. ובכפ החיים סי' תכ"ז סק"ב מביא בשם פרי חדש שגם על גיטין אם יקדים ר"ח לי' יום של הקודם שפיר דמי, ועל כן כיון שדבר זה אינו מעכב אם יכתוב ר"ח קודם לי' או לי' קודם ר"ח כל אחד יחזיק במנהגו. וכיום אנו נוהגים כדי לא לבלבל מי שאינו בקי בזה לכתוב במכתבים, ואני מדגיש רק במכתבים, א' דר"ח, ב' דר"ח. אבל בכתובות וכו' צריכים לכתוב כמו שכתוב בשו"ע אבן העזר הנ"ל.

חשון או מרחשון

האם שמו של חודש זה חשון או מרחשון? בספר גט פשוט מביא בשם מהרשד"ם שמי שכותב חשון זה טעות סופר ושמו הוא מרחשון דוקא ונ"מ לגט, באבהע"ז סי' קכ"ו סעי' ו' סי' ק"ה, וכדי שמד מערכת גט סי' י"ז אות ו' ועיין שם ושם שמר חשון בתיבה אחת ולא מפסיקין בין מר, לחשון. ובשדה חמד מביא שבסלונקי היו כותבים אותו חשון ובא"ו אחד. ולמעשה, בגיטין וכתובות ידקדקו לכתוב מרחשון, אבל במכתבים יכולים לכתוב חשון ואין נ"מ בזה. וגם בגיטין כתב הג"פ שם, שאם כתב חשון ולא מרחשון הגט כשר.

טעם לקריאת הפטרה

מצאנו טעם שהתקינו לקרא הפטרה, מכיון שבשבת אנשים מתענגים על מאכליהם ולא מוצאים זמן ללימוד תורה, התקינו להם לקרא הפטרה שילמדו על סדר התפילה והקריאה בתורה ואח"כ יקראו בנביא שיבולי הלקט סי' מ"ד, ועיין שם שהאריך בזה. היה מנהג אצל עדות הספרדיות שהיו מחלקים את כל התנ"ך לכל השנה וכל היה מסיימו כל שנה, עד שברבות הימים קונה לו בקיאות בו. והיום הוציאו את הקריאות של הנ"ל בספר מיוחד וטוב להשתמש בו.

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

בראשית - תשס"א - מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

כלומר, לפי הפשט כשהחזן קורא את ההפטר, השומע צריך לשתוק ולשמוע, ואם העולה לא יודע לקרא שלא יקנה מלכתחילה את המפטיר, ואם יש לו סיבה מיוחדת וקנה את ההפטר או שכיבדו אותו ואינו יודע לקרוא, יכול לקרוא אחר. אבל לפי האר"י, בהפטר שהחזן קורא אינו מוציא את השומע ידי חובה וכל אחד חייב לקרא לעצמו. ואם רוצה החזן לקרא בקול שיקרא, אבל השומע לא יקרא בקול כדי שלא יתבלבל חברו כאילו שהוא מוציא אותו ידי חובה בדבר הזה.

עלה להפטר ולא יודע לקרא

הרמ"א כותב: שאם אדם עלה להפטר ולא יודע לקרוא לכתחילה לא מעלים אותו, אבל בדיעבד אם העלו אותו ולא יכול לקרוא יקראנה אחר. ולדעת הגר"א אם יש לו למשל, ספר ישעיה על קלף כדן וכדת, והקורא לא יודע לקרוא את ההפטר שיעלה כמו בספר תורה שהוא יברך והחזן יקרא, אבל אם קורא מתוך חומש או מתוך ספר ההפטרות החזן אינו יכול להוציא את זה שאינו יודע לקרוא ידי חובה. לכן, החזן חייב לקרוא את ההפטר בקול רם, כדי שהעולה יקרא את זה אחריו וכך יצא ידי חובה ועיין למש"ב שם ס"ק ח'.

קטן יכול לקרא רק עליה אחת בס"ת

כתוב בשו"ע: שקטן יכול להפטיר קטן הכוונה לפני הבר מצווה. אנחנו נוהגים כדעת השו"ע והרמב"ם שאם יש ילד קטן פחות משלוש עשרה שנה ורוצה לקרא עליה אחת ולהוציא אחרים ידי חובתם - יקרא. ולדעת מהנהיג אשכנז אינו עולה אלא כמסויף. עיין שו"ע סי' רפ"ב סעי' ג', ומש"ב סי' ק"י, וכה"ח ס"ק כ"ג. אבל אם רוצה לקרא את כל הפרשה אינו יכול. לעיתים שואלים את אבי הבן מתי חל יום בר המצווה והוא נוקב בתאריך הלועזי שהוא לעיתים מוקדם מהתאריך העברי, ואז הבן יכול לקרא רק עליה אחת לדעת השו"ע. כי אינו בר מצווה עדיין, אך כשהאבא לוחץ שהבן יקרא את כל הפרשה כיוון שהתכוון לכך, מה עושים? נותנים לו שיקרא מתחילת הפרשה עד שישי, ומשישי עד סוף הפרשה או מחלקים זאת לששה חלקים ואז יוצא שהבן קרא בעצם רק עליה אחת, אבל בדיעבד שהאבא מבין שרוצים לעשות כאן איזה שהוא תרגיל נותנים לו שיקרא את כל הפרשה, אבל לכתחילה רק עליה אחת יכול לקרא. עיין כנ"ל.

יש אומרים שמה שעולה הקטן מעלים עוד אחד בכדי שיהיה עולה מן המנין. אומר האר"י: אבל נוהגים שבעה עולים יעלו גדולים, קטן יעלה מפטיר. מדוע? ואפשר כי האר"י הולך לשיטתו שבהפטר כל אחד קורא לעצמו ועיין כה"ח שם ס"ק ג' וס"ק כ"ב וקטן עולה רק למנין שבעה היינו בשבת ולא ביו"ט או ביום חול. אולם בשעת הדחק כגון: ילד לפני בר מצווה הכין לקרוא בתורה ביום חול ויש חשש למחלוקת, אפשר לסמוך על המקילין שיעלה אפילו ביום חול. עיין לברכ"י ס"ק ח', וכה"ח ס"ק כ"ב.

קריאת הפטר לאחר שקרא שמו"ת

אומר הרמ"א בהלכות של שנים מקרא ואחד תרגום סי' רפ"ה סעי' ו': "אין צריך לקרא ההפטרות, ומ"מ נהגו לקרא ההפטר, ובשבת של חתונה יקרא הפטר של שבת ולא שוש אשיש". היו פעם נוהגים שבשבת חתן מוציאם אצל הספרדים שני ס"ת אחד לפרשת השבוע ואחד לפרשת ואברהם זקן' והחתן היה קורא זאת. היום לוקחים חומש וקוראין לו 'ואברהם זקן' ומוציאים אותו ידי חובה. היו גם קוראים לחתן את ההפטר 'שוש אשיש בה' תגל נפשי בישועתו'. אומר הרמ"א: את ההפטר הזה יש לקרוא לו, לחתן, אחרי שקוראים את ההפטר של השבוע שהיא העיקר.

אומר הרמ"א: מספיק לקרא פעם אחת את תרגום ההפטר, היינו אחד מקרא ואחד תרגום שם ס"ק י"א, אולם עיין בכה"ח שם ס"ק ל"ח שקוראים רק פעם מקרא. לפי דברי כה"ח: ביום שישי זה יש לקרוא את ההפטר של בראשית, ולא צריך לקרא את ההפטר של 'מחר חודש', כי זה הפטר ששיכת לפרשה 'מחר חודש' אומרים בשבת.

ההפטר, אם מסיים 'מקדש השבת' כך מסיים בהפטר, וכשם שמסיים בחג או ברי"ה או ביוה"כ בתפילה כך מסיים בהפטר.

על נוסח הברכה הראשונה כתבו התוס' בפסחים שם, וכן במסכת ברכות דף מ"ו ע"ב ד"ה והטוב, וכן באבודרהם בסדר שחרית של שבת ופירושה, שיש ספרים שעושים הפסק בין 'כי כל דבריו אמת וצדק' לבין 'נאמן אתה' וכו', ויש שכותבים את 'נאמן' באותיות גדולות, ואין הכוונה שאחרי 'אמת וצדק' לענות אמן כי היא לא סיום הברכה, אלא מאחר שהיו עומדים וכל הקהל היה אומר זאת, וכן היו מוסיפים דברי שבח ככתוב בתוס' שם משם מסכת סופרים ע"כ נכתב בגדול ובשווה חדשה. ובכל אופן הכל ברכה אחת ולא עונים אמן באמצע הברכה אלא בסופה.

עיין ברמב"ם בסוף ספר אהבה, וכן בלבוש סי' רפ"ד שיש הבדלים בהפטרות בחלק מהם וכן בין אשכנזים וספרדים, ויש שמוסיפים פסוק לפני או אחרי. מה שאדם אומר בנוסח שלו יוצא יד"ח, וכן אם אמר הפטר הנוהגת בבית כנסת ואינה נוסחה שלו יצא יד"ח כי אין הקפדה בהפטרות.

קריאת ההפטר מתוך קלף

הלבוש בריש סי' רפ"ד מקשה: "תמהני כל ימי שלא ראיתי נוהגים באחד מן המקומות לכתוב ההפטרות כדן ספר כמותבים המגילה, כי היה נראה לי שאין יוצאים בציבור כלל בקריאת ההפטרות שקוראים בחומשים שנדפסים כיון שאין נכתבים בכל הלכות של ספר תורה או מגילה". וכן מביא הרמ"א סי' א', כף החיים סי' ג', המש"ב סי' א', והגר"א מעשה רב סי' קל"ו, וט"ז סי' ב', ושו"ע ר"ז שם ובקונטרס אחרון וכוונתו, אפילו אם ידפיסו כל ההפטרות בספר אחד. אלא צריך לקחת את כל ספרי הנביאים ולכתוב אותם בשלמותם בספר תורה או כל ספר נביא לבד כישעיה, ירמיה וכו', ולא כמו שלוקחים היום הפטר של כל פרשה ופרשה על הסדר וכותבים. ועל זה אומר רב פעלים בתשובותיו ח"ד סי' ל"ג: אפילו אם יכתוב על הקלף כל ההפטרות אין להם דין של "ספר", כי צריך שיהא כתוב כל דברי הנביא בשלמות, וצוין למסכת גיטין דף ס' ע"א משום "עת לעשות".

'החקרי לב' או"ח סי' נ"ז הקשה: מדוע הרמב"ם והשו"ע לא הזכירו דין זה, ולפחות כיום שהדפוס זול שיקראו מספר נביא שלם, ואעפ"כ כתב, שהקוראים הפטר מתוך החומש או מספר הפטרות מאחר ונהגו יוצאים יד"ח ועיין להלן.

והגמרא אומרת גיטין ס' ע"א: "עת לעשות לה' הפרו תורתך", אי אפשר לכתוב את כל הנביאים כולם, ולכן אנו קוראים מן הדפוס את ההפטרות האלה עיין רש"י שם.

אבל הלבוש אומר, אני לא יודע למה עושים כך שהרי לא יוצאים ידי חובה. מדוע באמת אנו לא עושים כך? ורק הפרושים בירושלים עושים זאת כדעת הגאון הטעם לפי הפשט, שזה כשר לקרא כך וכנזכר באורך בחק"ל הנ"ל ובר"פ הנ"ל.

טעם אחר אומר האר"י הקדוש ומובא בכף החיים באות ג', ו' ז': בספר תורה אם אתה שומע אתה יוצא ידי חובה, בהפטר צריכים לשמוע את הברכות ממי שעולה למפטיר וכל אחד ואחד יקרא את ההפטר בינו לבין עצמו.

אם כדעת הגאון שכל הנביא כולו כתוב על קלף אזי החזן מוציא את כל הציבור ידי חובה, אבל אם לא כתוב כך, ישמע את הברכות מהעולה, ויקרא לעצמו בלחש את ההפטר.

כתוב בשו"ע ששני אנשים לא קוראים את ההפטרות, ולכן החזן יגביה קולו והשומע יקרא אחריו בלחש.

אומר האר"י בהפטר יש חיוב על כל אחד ואחד לקרא וע"כ לא איכפת לן שלוקח נביא על קלף או חומש בדפוס וזה היינו הך, ומכיון שכן המשיכו לקרוא את ההפטר מתוך הדפוס.

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

בראשית - תשס"א - מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

הטעם לעניית אמן בלחש לאחר ברכת 'בונה ירושלים' בברכת המזון הספרדים מכיון שאחרי כן באה עוד ברכה רביעית ושמה יבואו לזלזול בה. אבל לדעת האשכנזים אומרים אמן בקול כי כל אחד יודע שאלו ברכות דאורייתא וזו דרבנן ולא יבואו לזלזול בברכה רביעית עיין בשו"ע סי' קפ"ח סעי' ב' ולחוננים עליו.

אומר החיד"א ע"ה בברכ"י שם: גם בברכות ההפטרות יש ארבע ברכות וכשאומר את הברכה 'מקדש השבת' אומר אמן, כי ברכת ארבע ברכות וסיימת אותם.

לדעת רמ"א שבלאו הכי רק בברכת המזון אומרים אמן, בברכות ההפטרות לא אומרים אמן.

אבל לדעת הספרדים שפוסקים כרש"י והרמב"ם שאומרים אמן לאחר שתי ברכות לפחות, כאן בהפטרות אומרים אמן, ואע"פ שכתב כה"ח שלא ראה בזמנו שאומר המברך אמן בהפטרות.

בזמנו של הרב 'כף החיים' לא היה את כל החלקים של הבא"ח, והבא"ח ע"ה כותב בצורה מפורשת פרשת מסעי: "אין אדם עונה אמן אחר ברכותיו אלא א"כ אמר שתי ברכות או יותר אז יאמר בסוף הברכות אמן, לכן המברך בברכות ההפטרות עונה אמן אחר בברכות ההפטרות."

וכן אומר החיד"א וע"כ מוסיפים את המילה אמן אחרי ברכה אחרונה של ברכות הפטרות.

יש מדפיסים בהגדה של פסח, ב"הלל"ך שאנחנו קוראים בסוף ההלל ואומרים אמן לאחריו, וזה טעות כי אנו בהלל אמרנו ברכה ראשונה ואמרנו ברכה אחרונה הרי שתי ברכות. אבל בהלל בהגדה אין לנו ברכה ראשונה ולכן אין אומרים בסוף הברכה 'אמן' ע"כ אם יש בהגדות אמן, העתיקו זאת מהתפילה הרגילה, וטעות הוא.

כוונה בעניית אמן

יש אמן שפירשו אמת, ויש אמן שפירשו אמת כן יהי רצון, כשמשבחים לבורא עולא אומרים אמת, כשאנחנו מבקשים משהוא אנחנו אומרים אמן שפירשו אמת כן יהי רצון.

בקדיש שעונה אמן יש לעיתים אמן שפירשו אמת, ויש אמן שפירשו אמת כן יהי רצון. וצריך לדעת לכוון כך ואם אדם לא יודע לא יחשוב כלום רק יאמר אני אומר אמן - אמת, ולא יחשוב כן יהי רצון כי לעיתים זה יוצא ככפירה ועיין באורך בעוד יוסף חי - ויחי. ויש כיום סידורים שכתוב בצד אמן את פירוש.

כוונה באמירת שם ה'

ישנה הלכה בשו"ע בסי' ה' בענין הכוונות בשם ה': כשאומר שם אדנו"ת ומזכיר שם ה' מכוון אדון הכל היה הווה ויהיה. היינו, בקריאה באדנות אדון הכל, ובכתיבתו יכוון היה הווה ויהיה.

כשאומר אלוקים ציכון תקין ובעל היכולת ובעל הכוליות כולם. ועל כן אם אדם יכול לכוון בכל ברכה וברכה מה טוב, וכיום יש ספרים שהכניסו בכל מקום של שם ה' את כוונתו. ואם לא יוכל לפחות בבוקר כשנוטל ידיו, מנגב ומברך 'על נטילת ידיים' יכוון את כוונת שם ה', ויאמר רבש"ע כל היום כשאברך 'ברוך אתה אלוקיני' כאילו אני מכוון את הכוונה הזו. וקל רחום וחנן יקבל כוונתו. וכתוב שאדם אומר את שם ה' יפחד וירעד מהדר גאונו עיין כה"ח שם סי"ק ה' משם חיי אדם.

נסיים בדברי אור החיים ע"ה: "ויהי אור" - נזכה לאורו של משיח, אורה של תורה, ונזכה לגאולה שלמה בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

ויש מי שאומר: אם אתה קורא שמו"ת ביום שישי אזי תקרא את ההפטרות של בראשית, אבל אם אתה קורא שמו"ת ביום שבת אזי תקרא את ההפטרות של 'מחר חודש', ואין נוהגין כן.

לדעת המש"ב: ביום שישי או תמיד כשקורא שמו"ת יקרא הפטרות שאומרים בבית הכנסת עיין לכה"ח שם סי"ק ל"ו, ומש"ב סי"ק כ'.

תקנו ללמוד שמו"ת, ומדוע צריך לקרא את ההפטרות? שאם יעלו את האדם למפטיר יהיה רגיל על לשונו לדעת אותה. ועל כן, אם אדם רוצה לקנות את המפטיר בשבת, שיקרא בשמו"ת את הפטרות השבוע של בראשית, ואח"כ יאמר 'מזמור שיר ליום השבת' ואח"כ יקרא את הפטרות 'מחר חודש', כדי שאם היום יקרא 'מחר חודש' כבר יתרגל לדעת אלו קטעים לומר ולא בלי מחשבה ובלי משים ולא יטעה לא בניקוד ולא בפיוסוק.

הפטרות מעניין הפרשה

למה קוראים את ההפטרות של 'מחר חודש'? הלא אמרנו שצריך לקרא הפטרות מעניין הפרשה, ומה הקשר של פרשת בראשית להפטרות 'מחר חודש'? אלא זה בכדי להזכיר שמחר ר"ח, אם אדם לא שמע ביום שבת 'יהי רצון שתחדש עלינו את החודש הזה' אזי ידע מההפטרות שמחר ר"ח.

וני"מ, אם אדם עולה לספר תורה וקרא את הפטרות בראשית ואח"כ נזכר שצריכים להפטיר מחר ראש חודש: אם לא בירך ברכה אחרונה יפסיק ויקרא 'מחר חודש' ויברך ברכה אחרונה. אם בירך כבר ברכה אחרונה יקרא את הפטרות 'מחר חודש' בלי ברכה. ואם כבר החזירו את הספר תורה לארון כל אחד יקרא לעצמו 'מחר חודש' ללא ברכה עיין כה"ח סי' תכ"ה סי"ק ט'.

לסיכום, אומר המש"ב: אחרי שמו"ת בארבע פרשיות יקרא הפטרות דארבע פרשיות, דהיינו בשקלים, בזכור, פרה, החודש תקרא את ההפטרות השייכת להם. וני"מ לדעת המש"ב שביום שישי זה אם אדם קורא שמו"ת יקרא את ההפטרות של 'מחר חודש'. לפי דעת כף החיים: קורא את ההפטרות של השבוע פרשת בראשית "כה אמר הקל"י".

כל הקורא שמו"ת מאריכין לו ימיו ושנותיו

הגמרא אומרת: כל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו ברכות ח' ע"ב. אמר לו המלאך המגיד למרן הבית יוסף: "הטוב בעיניך שאתה קורא הפרשה שמו"ת ברהיטה כחותה על הגחלים לפרוק מעליך עול, אבל יש לך לזכור מאמר רבי שמעון אל תעש תפילתך קבע אבל אתה צריך לקרא הפרשה בנחת ולהדגיש בדקדוקיה ולתרץ אותם ומה שאתה לא תוכל לתרץ עיין במפרשים."

הכוונה היא, כך, מרן הב"י קרא שמו"ת שעה שלמה. לא כמו שאנו קוראים כרבע שעה, ואע"פ אמר לו המלאך המגיד שעליו לקרוא בנחת וכן שיעיין בפירושים, ואם יש לו קושיות שינסה לתרץ אותם, ואם לא תירץ שיעיין במפרשים עיין כה"ח שם סי"ק ד'.

עניית אמן אחר ברכת עצמו

כתוב בגמרא בברכות דף מ"ה ע"ב: גדול העונה אמן, ואח"כ כתוב: כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה בור, כי השומע צריך לענות אמן ולא המברך. ומהדין כשאומר אמן יכוון לפטור את המברך.

וכתוב בגמרא: שאם אדם מברך ברכת המזון, בברכת 'בונה ירושלים' עונה אמן. מדוע? יש שתי שיטות בזה:

א. בכדי להבדיל בין שלש הברכות של דאורייתא לברכת דרבנן.

ב. אם אתה מברך לפחות שתי ברכות וסיימת אותם אתה עונה אמן שיטת רש"י, ותוס' אומר שיטה זו ומוסיף 'ולא ראינו', מה לא ראה? למשל, הספרדים כשסיימם 'ישתבח' אומרים 'מלך מהולל בתשבחות אמן', בחג הסוכות אמרנו בהלל 'יהללך ואמן', כי זה שתי ברכות, בשחרית אנחנו לא אומרים אמן אחרי 'גאל ישראל' כדי לסמוך גאולה לתפילה, אבל ב'השכיבנו' אנחנו אומרים אמן.

דעת הרמ"א: לא מצאנו בשום מקום רק בברכת המזון, להבדיל בין ברכות דאורייתא לברכות דרבנן כסברא א'. ועיין לשו"ע סי' רט"ו סעי' א', ועיין באורך בפירוש הגר"א על סי' נ"א סי"ק ב'.

